

Integration eller assimilation: Nationale mindretal i nutidens samfund

Ethvert samfund huser mindretal. I virkeligheden udgør ethvert samfund en opkobling af forskellige mindretal. Konsekvensen heraf er naturligvis, at der ikke findes ét flertal. Ethvert samfund er sammensat af en lang række flertal og mindretal, afgrænset ud fra specifikke kriterier. Ikke alle således definerede mindretal opleves som mindretal, dvs. er synlige i dagligdagen. Mindretal må derfor defineres og afgrænses i forhold til det omgivende samfund.

Formålet med denne artikel er at diskutere nogle af de problemer en speciel type mindretal møder i de moderne industri- og servicesamfund. Mindretal er karakteriseret ved, at de på nogle punkter »afviger« fra flertallet. Indvandrere og gæstearbejdere hører f.eks. til denne gruppe. Fælles for dem alle er, at de på en eller anden måde er blevet tilskyndet eller presset til at leve som mindretal i et fremmed samfund.

Emnet for denne artikel er en anden type mindretal, der også grundet eksterne forhold lever i dette land, omend ikke som de ovenfor nævnte i et fremmed samfund. Ligeledes var det ikke mindretals-

medlemmerne som individer, men som gruppe, der blev tvunget ind i mindretalsrollen for flere generationer siden.

Det tyske mindretal i Sønderjylland, der blev dannet efter at Nordslesvig i 1920 blev genforenet med Danmark, udgør en særlig type mindretal i den forstand, at medlemmerne i dag stort set frit kan vælge, om de vil tilhøre mindretallet eller ej. Da der ikke er tale om fremmede i det sønderjyske samfund, er der ikke tale om et »synligt« mindretal som de ovenfor nævnte eksempler. Børn fødes ind i mindretallet, men det står dem frit for at forlade det, hvis de måtte ønske det. Modsat tidligere råder mindretallet ikke over tilstrækkelig styrke og har for den sags skyld heller ikke viljen til at forhindre det.

Konsekvensen heraf er, at det nationale mindretal er udsat for kraftige assimilations- og integrationstendenser fra det omgivende samfund. Modsat f.eks. gæstearbejderproblematikken ligger der i dag ikke en formuleret politik bag dette. Der er tale om et resultat af den historiske udvikling og ikke mindst af den øgede mobilitet i samfundet og blandt mindretallets medlemmer.

Set ud fra mindretallets synsvinkel, kan der næppe sættes spørgsmålstejn ved, at man i betydeligt omfang har søgt at fremme integrationen i det danske samfund siden anden verdenskrig. Ved integrationen forstås i denne forbindelse, at mindretalsmedlemmerne indgår i samfundet som

helhed, men under bevarelse af deres folkelige, nationale og sproglige identitet. Assimilation er derimod et udtryk for, at individerne går fuldstændig op i flertallet og opgiver tilknytningen til mindretallet. Meget tyder på, at prisen for mindretallet har været høj i form af voldsom tiltagende assimilation, der direkte er truende for gruppens eksistens.

Afgrænsning af gruppen

I det foregående er der argumenteret for, at det tyske mindretal udgør et »usynligt« mindretal i den forstand, at det er op til de enkelte medlemmer at bestemme sig for, om de vil tilhøre gruppen eller ej. Dette rejser en række problemer med hensyn til fastlæggelsen af mindretallets størrelse - og i sidste ende om dets eksistens som en velafgrænset gruppe. Det afgørende bliver derfor definitionen af gruppen.

Begrebet mindretal giver kun mening i relation til begrebet flertal. I så henseende knytter der sig et element af (af-)magt til begrebet mindretal. Mindretal må være mindretal i forhold til et eller andet. Mere grundlæggende er der tale om en social gruppe, der på visse områder har flere sociale relationer indbyrdes end til det omgivende samfund. En mere snæver definition ville være, generelt at kræve, at det sociale netværk internt i gruppen skal være mere udviklet end eksternt i forhold til det omgivende samfund. Dette er næppe generelt opfyldt af det tyske mindretals medlemmer i Sønderjylland i dag.

Edmund Dahlström har defineret en national minoritet som »en udskillelig social gruppe, hvis medlemmer har en fra flertallet afvigende afstamning, et fra flertallet afvigende sprog, og hvis medlemmer føler sig knyttet sammen af en bestemt livsform«. ¹⁾ Kræves alle tre elementer opfyldt på en gang, så kan man næppe

tale om et mindretal i denne definitions forstand. Dette gælder såvel det tyske mindretal i Danmark, som det danske mindretal syd for grænsen. Elklit m.fl. fremhæver, at en social gruppe »...i visse henseender har mere socialt samspil, interaktion med hinanden, end de har med andre«. ²⁾ Dette er for den overvejende del af det tyske mindretal i Sønderjylland kun tilfældet på meget begrænsede områder, når der ses bort fra en meget lille gruppe af hjemmetyskere, eller tilflyttede funktionærer fra Tyskland. Tilsvarende forbehold gælder definitionens øvrige elementer.

Med hensyn til afstamning er der ingen forskel mellem mindretal og flertal, når der ses bort fra forfædrenes nationalpolitiske ståsted. Sprogligt adskiller den overvejende del af mindretallet sig ikke fra flertallet. Sønderjysk er også mindretallets daglige sprog. ³⁾ Tilsvarende gælder livsform og i det mindste delvis kultur. På sidstnævnte område er forskellene nok størst. I virkeligheden kunne mindretallet måske bedst karakteriseres ved det tyske ord »Zweiströmigkeit«, der dækker over at gruppen er »hjemme« i to livsformer eller kulturkredse.

Alt i alt peger denne summariske afgrænsningsdiskussion i retning af, at det er vanskeligt analytisk at definere mindretallet ud fra objektive kriterier. Den entydige afgrænsning, medlemmernes subjektive identifikation, er samtidig den vanskeligst konstaterbare i praksis. Objektive kendetegn kan måles, men det er umuligt at opnå fuldstændig garanti for målingens validitet.

Alternativt kunne afgrænsningen baseres på eksterne iagttagelser, dvs. minoritetsgruppens afvigen fra det omgivende samfund, men også denne form for måling lider af den grundlæggende skavank set i relation til denne artikels emne, at ne-

top nationale mindretal kan være usynlige, først og fremmest som enkeltpersoner, men til tider også på organisations- eller institutionsplan. Umiddelbart kan det ved første øjesyn for udenforstående være svært at få øje på hjemmetyskhedens tilstedeværelse i Sønderjylland.

»Det usynlige mindretal«

En af grundene til, at mindretallet er »usynligt« er, at det kun i begrænset omfang udgør et samfund i samfundet. Årsagerne er mange, de vigtigste er nok:

At mindretallet aldrig har haft en tal-mæssig størrelse, der muliggjorde en altomfattende organisering som den, der f.eks. var kendetegnende for det hollandske samfund med udgangspunkt i religion og ideologiske skillelinier og

At den danske mindretalspolitik fra begyndelsen har været anlagt på at fremme de tysksindede sønderjyders integration i det danske samfund.⁴⁾

Det tyske mindretals organisatoriske opbygning har derfor været koncentreret på det kulturelle område - først og fremmest skole, kultur, idræt og kirke, hvori-mod det økonomiske felt i vid udstrækning blev overladt til de almindelige danske organisationer. Vigtigste undtagelse er landbrugssektoren, hvor der stadig findes en tysk erhvervsorganisation der samarbejder med de danske landboforeninger samt en landbrugsskole. Landbruget spiller traditionelt en forholdsvis fremtrædende rolle i mindretallet, omend den til tider synes at være blevet overvurderet.⁵⁾

Selv om der også inden for landbrugs-erhvervet findes assimilations- og integrationstendenser er de betydelig svagere og mindre fremskredne end i andre dele af mindretallet. Dette skyldes ikke mindst, at de hjemmetyske landbrug i visse dele af

Sønderjylland stadig har en betydelig vægt.

Da landbruget såvel i mindretallet som i flertallet er et erhverv i tilbagegang, kan mindretallets overlevelse næppe sikres på dette grundlag alene. Da mindretalsmedlemmer inden for andre erhverv i højere grad kommer i berøring med forandringerne i det omgivende samfund og dets krav om uddannelse, mobilitet og fleksibilitet, betyder dette som nævnt indledningsvis en svækkelse af mindretallet såvel relativt som absolut. Der kan således næppe være tvivl om, at den økonomiske assimilation fremmer og forstærker først den politiske og på lidt længere sigt også den sproglig-kulturelle assimilation.

Især på det politiske felt er denne udvikling blevet tydeligere med en stort set ubrudt tilbagegangslinie siden 1960 i takt med, at andre end de nationale skillelinier blev vigtige. Hovedårsagen er nok, at mindretallet er for lille til at kunne rumme alle de konfliktlinier, der er i det moderne samfund. De miljøbevidste samarbejder med danske miljøgrupper - ligesom de utilfredse i mindretallet søgte over i Fremskridtspartiet. Resultatet blev, at den økonomiske assimilation blev efterfulgt af den politiske. Udviklingen på dette felt er ikke afsluttet.

Sammenhængen mellem samfundsudvikling og diffusionen bort fra mindretallet kan ikke her dokumenteres i detaljer, men skal kun antydes med udgangspunkt i oplysninger om uddannelsesforholdene i mindretallet.

Uddannelse - vejen til assimilation?

Ud over grundskolerne råder mindretallet kun over et gymnasium, og en efterskole med den ovenfor omtalte landbrugsspecialisering. Dette betyder, at alle unge,

der ønsker en egentlig erhvervsuddannelse kommer i berøring med det danske uddannelsessystem, medmindre de vælger at få en uddannelse i Tyskland.

Medlemmer af det nationale mindretal kommer således i dag i en meget tidlig alder i en situation, hvor de fleste sociale kontakter er personer og institutioner uden for mindretallet. Konsekvenserne heraf kan spænde fra en langsom fremmedgørelse til egentlige loyalitetskonflikter. I begge tilfælde bliver assimilation en nærliggende mulighed. Udviklingen forstærkes af den faktiske valgfrihed for mindretallets medlemmer med hensyn til ønsket om tilknytning til mindretallet. Der vil sjældent/aldrig i dag være tale om en stempning af personer som afvigende fra flertallets side, som den, andre minoriteter kan være udsat for.

Resultatet af assimilationstendenserne er velkendte i form af aftagende tilslutning til mindretallet - stærkest og tidligst på det politiske felt.

Hovedtesen i det følgende er, at den vigtigste årsag hertil må findes i den accelererende forandring de moderne samfund har undergået siden slutningen af 50'erne. Mindretallet har som gruppe ikke kunnet følge med, hvorimod medlemmerne som individer ikke har haft problemer - måske endog tværtimod, som udplukkene fra uddannelsesstatistikken for mindretallet og landsdelen som helhed antyder.

Manglen på højere læreanstalter og især fraværet af egentlige universiteter betyder, at Sønderjylland er præget af en betydelig afvandring af uddannelsessøgende unge. Tilbageflytningen udligner kun delvist dette på et lidt senere alderstrin. For mindretallet betyder dette dels et forstærket assimilationspres bort fra mindretallet (for de hjemvendte), dels er der tale om et direkte tab af unge.

Tabel 1 nedenfor viser disse vandrings betydning for hele regionen.

Tabel 1. Andel unge der bliver i Sønderjylland betinget af uddannelse 1981-86 (i% af den samlede elevtilgang).

Uddannelse	Drenge	Piger
Grundlæggende eks.	86%	88%
Kort videregående	62%	41%
Mellemlang videregående	84%	58%
Lang videregående	0	0

Kilde: Schauby, Jarn: **Uddannelsesstilbud og -vandringer i Syd- og Sønderjylland**. Initiativorganisationen og Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa, Ribe nov. 1985. Tabel 5.6. p. 51.

Som det ses, er det først og fremmest de unge, der ønsker en lang videregående (universitets-)uddannelse der forlader regionen. At »forbliverkvoten« for unge, der ønsker en mellemlang uddannelse er forholdsvis stor, må først og fremmest tilskrives den gode dækning med seminarier samt Handelshøjskole Syd og Teknikum i Sønderborg. Det kan således fastslås, at en betydelig andel af regionens unge må flytte for at få uddannelse.

Uddannelse rummer som nævnt to udfordringer for mindretallet som gruppe. Statistikken kan kun belyse den ene - afvandringen - medens den anden, forstærkningen af assimilationstendenserne ikke kan opgøres talmæssigt. At den fremmes kan der næppe herske tvivl om.

Som det fremgår af tabel 2, der viser flyttemønstret betinget af uddannelse for alle unge fra Sønderjylland, er der en snæver sammenhæng mellem uddannelseslængde og tilbøjeligheden til at bosætte sig i regionen. Medens den overvejende del af de EFG-uddannede forbliver i amtet, bosætter kun hhv. 17% af drengene og 13% af pigerne med en videregående uddannelse sig i amtet efter endt uddan-

nelse. For de mellemlange og korte videregående uddannelser er andelen 62% og 55% for mænd og 42% og 51% for kvinder, der enten bliver i amtet eller vender tilbage.

Overføres disse frekvenser på mindretallet, bliver det tydeligt, hvilket »dræn af unge« mindretallet er udsat for alene på grund af den tiltagende uddannelsessøgning og mobilitet i samfundet. Hertil må føjes at mindretallet ikke opnår en vandringsgevinst i de lidt ældre aldersklasser, der kan udligne dette tab.

Nogle få tal for de seneste år antyder alvoren i truslen mod mindretallets grundlag som denne udvikling udgør. Medens gymnasiefrekvensen i Sønderjylland i 1985 lå på ca. 27%, hvilket er betydeligt under landsgennemsnittet, kan overgangsfrekvensen fra det tyske skolevæsen anslås til ca. 42% for den årgang der i 1984 afsluttede 9. klasse.⁶⁾

Den høje gymnasiefrekvens omsættes også til en høj studiefrekvens. En undersøgelse af studenterårgangene fra 1962 til 1985 fra det tyske gymnasium, der uddan-

Tabel 2. Uddannelses- og flyttemønster for unge fra Sønderjylland.

Flyttemønster Uddannelse	I alt %	DRENGE		N
		Uddannet i amtet Heraf fastboende 1)	Uddannet udenamts Heraf tilbage 2)	
		I alt %	I alt %	
EFG-basisudd.	71	65	29	1787
EFG 2. del, lærlinge	61	56	39	5250
Korte videregående udd.	37	32	63	489
Mellemlange videreg. udd.	57	39	43	747
Lang videregående udd.	0	0	100	667
I alt	57	51	43	8940
		PIGER		
EFG-basisud.	76	70	24	1969
EFG 2. del, lærlinge	75	65	25	3354
Korte videregående udd.	40	32	60	1147
Mellemlange videreg. udd.	45	31	55	650
Lange videregående udd.	0	0	100	294
I alt	62	56	38	7414

1. De fastboende omfatter unge, som både får deres uddannelse i det amt, de kommer fra, og som bliver i amtet bagefter (i hvert fald de første fem år).

2. Omfatter unge, der forlader amtet for at få en uddannelse, men derefter vender tilbage.

Kilde: Jarn Schauby: »Uddannelsesstilbud og -vandringer« pp. 23-27 i: **PLUK** nr. 3 1985, Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa.

ner den altovervejende del af de hjemmetyske studenter viste, at 47% valgte en længerevarende 51% en mellemlang og kun 7% en kortere videregående uddannelse.⁷⁾ Sidstnævnte andel er dog vokset kraftigt i de senere år.

Med tilbageflytningsfrekvenserne i tabel 2 in mente betyder dette alt andet lige et betydeligt dræn af potentielle medlemmer. Drænet bliver ikke mindre, når der tages højde for, at knap en tredjedel af de unge søgte uddannelser i Tyskland, der i det mindste på visse felter kun undtagelsesvis muliggjorde tilbagevenden til mindretallet. Læreruddannelsen var nok den vigtigste undtagelse. I de senere år har der været en entydig tendens til, at stadig flere søger uddannelse i Danmark (75% af årgangene 1979-83).

Alt i alt antyder disse spredte oplysninger om uddannelsesmønstret i mindretallet, at de tendenser der er i det danske samfund i almindelighed henimod længerevarende uddannelser i det mindste potentielt er endnu stærkere i mindretallet. Dette må antages at forstærke integrations- og måske især assimilationstendenserne. Inden for rammerne af dette bidrag har det ikke været muligt at undersøge vandrings- og især tilbageflytningsmønstret nærmere. Dette kan udgøre en væsentlig modifikation på det fremførte, omend det ikke anses for sandsynligt.

Konklusion

I det foregående er diskuteret en række faktorer, der alle fremmer mindretallets integration og assimilation.

Skues tilbage over det tyske mindretals historie i Danmark må det fastholdes, at det med nogle ganske få års undtagelse (og her på et aldeles tvivlsomt grundlag) har været præget af kraftige assimilationstendenser. Resultatet har været en

stort set konstant aftagende tilslutning til mindretallet - tydeligst afspejlet i valgtalene.⁸⁾

Som nævnt spiller de eksterne konjunkturer en væsentlig rolle for mindretallets udvikling. Åreladningen efter det nationalsocialistiske mellemstil var af en størrelsesorden og fik så store identitetsmæssige konsekvenser, at mindretallet ikke kunne bære det på langt sigt. På kort sigt var hændelserne under og umiddelbart efter den anden verdenskrig med til at styrke sammenholdet blandt de tilbageblevne. Der skete da også en såvel politisk som organisatorisk rekonstruktion af mindretallet i løbet af halvtredserne.

På mange felter var der tale om en rekonstruktion af de gamle strukturer. Andet var næppe realistisk, men heri lå også kimen til de problemer mindretallet mødte i tresserne, da det danske samfund for alvor blev til et moderne industri- og servicesamfund.

Den tiltagende mobilitet i samfundet betød på den ene side, at mindretallets medlemmer i større omfang end tidligere flyttede fra landsdelen for at få arbejde eller uddannelse. Herved svækkedes mindretallets basis, da det først og fremmest var de driftigste og bedst uddannede der tog springet ud i den store verden uden for Sønderjylland. Kun forholdsvis få vendte senere tilbage efter endt uddannelse. På den anden side betød den større mobilitet i samfundet som helhed, at der også skete en tilflytning til Sønderjylland fra det øvrige land. Da mindretallet naturligt nok ikke fik tilgang fra denne gruppe, blev resultatet heraf også en (relativ) svækkelse.

Hermed berøres det centrale punkt, der adskiller det tyske mindretal fra andre mindretal i Danmark. Det tyske mindretal er ikke kun et nationalt, men også et geografisk afgrænset mindretal. Mindretallet

findes så at sige kun i Sønderjyllands amtskommune og ikke andre steder. I et responsum vedr. det tyske mindretals parlamentariske repræsentation udarbejdet for det tyske mindretal, fremhæver Jørgen Elklit i forbindelse med en diskussion af at tillade »udvandrede« hjemmetyskere at stemme på Slesvigsk Parti og medregne disse stemmer i fordelingen af kredsmandaterne i Sønderjylland:

»Min opfattelse er, at det ville være vanskeligt. Det hænger sammen med, at afvandringen fra mindretallet - både når de pågældende bliver i Sønderjylland og når de rejser til andre dele af landet - så vidt det kan vides, hyppigt resulterer i enten en vis (national-) politisk passivitet og manglende stillingtagen eller - modsat - et aktivt engagement i dele af dansk samfundsliv, blandt andet som det kommer til udtryk ved at stemme og måske føle sig knyttet til et af de politiske partier. Der er ingen grund til at antage, at de pågældende i særlig høj grad vil benytte en eventuel mulighed for via stemmesedlen at knytte kontakten med det mindretal, som de - som samfundsmæssigt forankringspunkt - har brudt forbindelsen med.⁹⁾

Kan man tilslutte sig denne vurdering er der næppe grund til at afvise den også geografisk baserede afgrænsning. Det tyske mindretal er en sønderjysk forteelse, der ikke rækker ud over landsdelen som befolkningsgruppe betragtet. Meget tyder således på, at personer der forlader landsdelen også forlader mindretallet. Påstanden kan naturligvis ikke verificeres med tal. En antydning fås imidlertid når man betragter den geografiske fordeling af abonnenterne på mindretallets dagblad »Der Nordschleswiger«. Ud af et samlet oplag på ca. 3.500 aviser distribueres kun ca. 15% uden for Sønderjylland, ca. ligeledes fordelt mellem det øvrige Danmark og Tyskland. Når heri medregnes et vist an-

tal institutionelle abonnementer, antyder tallene, at kun meget få tidligere mindretalsmedlemmer vælger at holde forbindelse med mindretallet gennem aktiv informationsøgning.

Betragtet over det lange tidsrum, der er nødvendigt når udviklingen i sociale og nationale grupper skal vurderes, kan der næppe herske tvivl om, at den integrationspolitik i det danske samfund der formelt påbegyndtes i 1945 har begunstiget den assimilation, der for alvor begyndte at tage fart i tresserne med den forcerede udvikling i det danske samfund. Integration og assimilation kan således betragtes som to punkter på samme kontinuum. I så henseende er det moderne industri- og servicesamfund den dårligste grobund for en minoritet, der ene og alene holdes sammen af den identitetsfølelse og sproglig-kulturelle baggrund det enkelte individ alene er herre over.

Dette er samtidig det vigtigste særkende for en national minoritet sammenlignet med de fleste andre mindretal her i landet. Medlemmerne kan frit vælge nationalt tilhørsforhold. De kan forlade gruppen, uden at dette registreres i det omgivende samfund. Denne mulighed har de færreste andre mindretal her i landet. Også på den materielle side adskiller de nationale mindretal i den dansk-tyske grænseregion sig fra andre minoriteter, idet de såvel organisatorisk som økonomisk har en styrke, de fleste andre mindretal ville misunde dem.

Som det er fremgået af det foregående, er dette imidlertid ikke nødvendigvis en tilstrækkelig betingelse for en national folkegruppes overlevelse på langt sigt i et dynamisk samfund.

Noter

1. Her efter Elklit et al., »Om måling af nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig« pp. 375-395 i: *Økonomi og Politik* 1972 nr. 2, p. 278 f.
2. *Ibid.*
3. Elklit et al., *Nationalt tilhørsforhold i Nordslesvig. Resultater fra en interviewundersøgelse* Acta Jutlandica XLIX Samfundsvidenskabelig serie 14 Århus 1978. I samme retning peger en ny undersøgelse gennemført af Karen Margrethe Pedersen blandt skolebørn i Tinglev, der er publiceret af Institut for grænseregionsforskning, under titlen: *Mødet mellem sprogene i den dansk-tyske grænseregion*, Aabenraa 1986.
4. Henrik Becker-Christensen, *Dansk mindretalspolitik i Nordslesvig. Udformningen af den danske politik over for det tyske mindretal 1918-20*. Institut for grænseregionsforskning, Aabenraa 1984.
5. For en kritisk diskussion af denne problemstilling se Toft, Gösta, *Die bäuerliche Struktur der deutschen Volksgruppe in Nordschleswig*, Institut für Regionale Forschung und Information, Flensburg 1982.
6. Tallene er skønnet ved hjælp af: *Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig*. »Jahresbericht 1983/84 og 1984/1985, Aabenraa. Til sammenligning kan nævnes at gymnasiefrekvensen for hele landet i 1983 var på 39%.
7. Turnowsky, Erich, »Ausbildungen der Ehemaligen des Deutschen Gymnasiums - eine statistische Erhebung« pp. 20-26 i *Svinget 85 Zeitschrift für den Verein der Ehemaligen und Freunde des Deutschen Gymnasiums* 1985 (Aabenraa). Procentfordelingen er baseret på 632 tidligere elever hvis uddannelse gymnasiet havde kendskab til.
8. Walter Reimers og Gösta Toft: *Daten der Grenzregion*, Deutscher Grenzverein e.V. Flensburg, Schleswig 1979, p. 30 ff.
9. »Det tyske mindretals parlamentariske repræsentation«. Et responsum udarbejdet af Jørgen Elklit. Århus/Aabenraa jan. 1981, p. 55.